

Paula Ladwiniec

Uniwersytet Jagielloński

Przejawy buntu squatterów a ich poziom ego-rezyliencji

Manifestations of rebellion among squatters and their level of ego – resilience

ABSTRACT: Whenever squatters decide to act in urban spaces, their activities cannot stay unnoticed. Behavior that can be considered as a social maladjustment, may as well indicate a positive adaptation of individuals to unfavorable environmental conditions. In this article the characteristics of squatter's movement have been presented with particular emphasis on rebellious actions taken by them. This paper explains the concept of youthful rebellion and describes its manifestations. It also presents the concept of social maladjustment as a particular form of psychological resistance. This article presents the results of empirical research conducted among squatters and in the control group. In both groups the level of psychological resistance and ways to rebel were tested. Squatters were characterized by a higher level of ego – resilience than their peers. They also obtained higher scores on a scale of positive rebellion and lower scores on the scale of negative rebellion. There was also a statistically significant correlation between the level of psychological resistance of squatters and their ways to rebel. The results indicate the necessity of including a group of young squatterów in the area of social pedagogy.

KEYWORDS: Squatter's movement, psychological resistance, rebellion.

STRESZCZENIE: Sposób funkcjonowania squatterów w przestrzeniach miejskich nie może zostać niezauważony. Podejmowane przez członków tej grupy społecznej działania niejednokrotnie wzbudzają sprzeciw reszty społeczeństwa, z drugiej zaś strony trudno nie dostrzec twórczego potencjału tej grupy. Zachowania, które mogą być uważane za przejaw niedostosowania, równie dobrze mogą świadczyć o pozytywnej adaptacji jednostek do niesprzyjających warunków środowiskowych. W artykule dokonano charakterystyki ruchu squatterskiego, ze szczególnym uwzględnieniem podejmowanych przez squatterów działań o charakterze buntowniczym. Wyjaśniono czym jest bunt młodzieńczy oraz jakie mogą być jego przejawy. Opisano także koncepcję niedostosowania społecznego jako szczególnej formy odporności psychicznej. Zaprezentowano wyniki

badan empirycznych przeprowadzonych wśród squatterów oraz w grupie kontrolnej. W obu zbiorach zbadano poziom odporności psychicznej oraz sposoby buntowania się. Następnie porównano wyniki uzyskane przez respondentów z grupy badawczej i kontrolnej. Przebadani squatterzy charakteryzowali się wyższym poziomem odporności psychicznej niż ich rówieśnicy, uzyskali również wyższe wyniki na skali buntu pozytywnego natomiast niższe na skali buntu negatywnego w porównaniu z badanymi z grupy kontrolnej. Zaobserwowano także istotną statystycznie korelację pomiędzy odpornością psychiczną a sposobami buntowania się squatterów. Wyniki badań wskazują na konieczność włączenia tej grupy w obszar pedagogiki społecznej.

SŁOWA KLUCZOWE: Ruch squatterski, odporność psychiczna, bunt.

Charakterystyka zjawiska squattingu

W literaturze przedmiotu pojęcia „squat”, „squatting” lub „squatter” zawsze są związane z zajmowaniem przestrzeni, do której nie ma się praw – jest to punkt wyjścia do dalszej analizy zjawiska squattingu. Squat to opuszczony dom, nielegalnie zagospodarowany i zamieszkały przez nieformalną grupę dzikich lokatorów. Wielu autorów zainteresowanych ideą squattingu zwraca uwagę nie tylko na sam fakt zajmowania pustostanów, ale także – a może przede wszystkim – na funkcjonowaniu takich miejsc jako centrów kultury alternatywnej. Przestrzeń zajęta przez squatterów do tego czasu jest miejscem opuszczonym, niszczącym, bezproduktywnym. Dzięki nim zaczyna na nowo tętnić życiem (Bernasiewicz 2013, s. 55–56). Można mówić tu o pewnego rodzaju reanimacji przestrzeni.

Przyglądając się historii squatów, zauważa się jak idea ta zmieniła swoje pierwotne znaczenie. Na początku odnosiła się do zajmowania wolnej ziemi przez podbijających Dziki Zachód pionierów. Gdy w wieku XIX we Francji dochodziło do protestów czynszowników i walk o prawa mieszkaniowe (przeciwko właścicielom dopuszczającym się nadużyć), idea squattingu była ruchem na rzecz lokatorów. Współcześnie poza funkcjonowaniem jako miejsca do walki o prawa lokatorów, squaty to przede wszystkim miejsca pozwalające na aktywność kulturalną, artystyczną oraz kontrkulturową, gdzie odbywają się koncerty, warsztaty, przygotowywane są protesty lub manifestacje (Bernasiewicz 2013, s. 56–57).

Jest jeszcze jeden ważny element, na który warto zwrócić uwagę dokonując ogólnej charakterystyki tego ruchu. Chodzi o spojrzenie na squaty jako miejsca zajmowane przez członków pewnego ruchu społecznego oraz dostrzeżenie kluczowej roli, jaką odgrywa w idei squattingu kolektyw. Miejskie squaty to przestrzeń zamieszkała lub w jakiś inny sposób trwale użytkowana bez zgody właścicieli. Jednak tym, co wyróżnia je od innych zajmowanych budynków jest to, iż są one wspierane lub przynajmniej inspirowane ruchem społecznym. Inspiracja ta wyraża się w promowaniu przez aktywistów idei

empowerment (uprawomocnienia) oraz możliwości poznawczego wyzwolenia poprzez ujrzenie w pustych budynkach szansy na kolektywne zorganizowanie reanimacji tej przestrzeni (Pruijt 2013, s. 9). To właśnie ów społeczny wymiar ruchu squatterskiego skłania do włączenia tej grupy w obszar badawczy pedagogiki społecznej.

Jak zauważa Pluciński (2013, s. 141–142) idea squattingu wpisuje się w czołowe hasło strategii zawłaszczania miasta powstałej w latach 60. ubiegłego wieku: *let's take the city!*. Choć w Polsce pierwsze squaty powstawały dopiero w latach 90. (Bernasiewicz 2013, s. 60), zjawisko przejmowania przestrzeni z łatwością zadomowiło się w polskich warunkach. To z tej strategii pochodzi idea *reclaim the street*, która oznacza czasowe zawłaszczanie przestrzeni, a w ramach ruchu squatterskiego funkcjonuje jako masa krytyczna (np. blokowanie ulic rowerami). Niezwykle ważnym elementem omawianej idei są postulaty socjalne, które w jawny sposób stoją w opozycji do wolnorynkowej, sprywatyzowanej ideologii neoliberalnej (Pluciński 2013, s. 143).

Według Bernasiewicza (2013, s. 13) squatterzy to kontestatorzy epoki neoliberalnej, którzy wyznają wartości postmaterialistyczne. Podejmowane przez nich przedsięwzięcia są sprzeciwem wobec tego, co globalne, na rzecz tego, co lokalne, a odbywa się to poprzez dążenie do autonomii i samostanowienia. Mimo jawnej kontestacji epoki globalizmu, bunt i opór wśród członków ruchu przyjmują wzory charakterystyczne dla globalizacji. Działania podejmowane przez squatterów w różnych częściach globu przybierają podobne formy, co jest wynikiem uniwersalizacji świata. Zajmowanie pustostanów i tworzenie tam społecznych kolektywów i centrów kultury można uznać za zjawisko globalne, ale squaty w kwestiach artystycznych, społecznych i światopoglądowych funkcjonują poza globalnym *mainstreamem* (głównym nurtem) (Bernasiewicz 2013, s. 13–14).

Squatterzy działają na rzecz *global justice movement* (globalnej sprawiedliwości), który wpisuje się w nurt antyglobalistyczny. Udowadniają, że zmiana niektórych aspektów stylu życia może być wystarczającym narzędziem do walki o globalną sprawiedliwość (która to przyjmuje postać szeroko rozumianej sprawiedliwości społecznej czy ekologicznej). Ta ostatnia związana jest z troską o środowisko naturalne i znajduje odzwierciedlenie w popularnej wśród squatterów idei zrównoważonego rozwoju, polegającej na walce o środowisko naturalne, np. poprzez świadome kierowanie własnymi potrzebami czy podejmowanie rozważnych decyzji konsumenckich. Wyrazem powszechności wśród członków tej grupy idei globalnej sprawiedliwości są np. akcje, takie jak: *Food Not Bombs* (jedzenie zamiast bomb) czy *Do It Yourself* (zrób to sam). Pierwsza z nich polega na rozdawaniu jedzenia biednym i bezdomnym, druga pro-

muje chałupniczą produkcję dóbr materialnych i kulturowych (Bernasiewicz 2013, s. 60–62).

Bunt jako konstytutywna cecha ruchu squatterskiego

Zachowania podejmowane na squatach, będące wyrazem niechęci czy sprzeciwu wobec zastanej rzeczywistości, mogą przyjmować różne formy – wiele z nich odpowiada zachowaniom, które w literaturze przedmiotu traktowane są jako związane z buntem, dlatego istotne jest przyjrzenie się temu zjawisku. Punktem wyjścia do rozważań na temat buntu jest wyjaśnienie terminu „kontestacja”, który został wprowadzony do nauki w latach 60., a wykrystalizował się w odpowiedzi na masowe niezadowolenie i bunt młodzieży amerykańskiej i zachodnioeuropejskiej podczas rewolucji obyczajowej. Współcześnie zwraca się uwagę na podwójny sens tego pojęcia: z jednej strony oznacza ono negację i sprzeciw, z drugiej zaś potwierdzenie wartości, w imieniu których się zaprzecza (Oleszkowicz 2006, s. 17). Paleczny (Oleszkowicz 2006, s. 18–19) zwraca uwagę na fakt, iż kontestacja może przyjmować dwie formy: bierną i czynną. Pierwsza polega na wycofaniu się z życia społecznego i nieuczestniczeniu w rzeczywistości społeczno-kulturowej: ignorowaniu norm, unikaniu zobowiązań nakładanych przez system i tworzeniu własnego świata. Bierna forma może przyjmować postać ucieczki, rezygnacji oraz izolacji. Forma czynna jest aktywnym przeciwstawianiem się systemowi społecznemu: wdrażaniem zmian w otaczającej rzeczywistości, dążeniem do wprowadzania nowych środków realizacji celów, samorealizacji i ekspresji (Oleszkowicz 2006, s. 19). Przez Palecznego bunt utożsamiany jest właśnie z czynną formą kontestacji. Jego celem może być albo wywołanie głębokich i radykalnych zmian społecznych, albo poszukiwanie alternatywnych, ale akceptowanych przez system wzorów i środków działania. Poza świadomą niezgodą na zastany stan rzeczy, bunt charakteryzuje tendencja do działania, skutkująca podejmowaniem odpowiednich zachowań w celu wywołania korzystnych zmian w otoczeniu kontestatorów. Ważnym atrybutem buntu jest jego konfliktowość: zawsze bowiem czynne przeciwstawianie się elementom systemu społecznego trafia na opór władzy. Jednak konfliktowy charakter buntu dotyczy również relacji kontestatorów z pozostałą, bardziej konformistyczną, częścią społeczeństwa. Obywatele nie godzą się na bunt jako formę kontestacji i często jest on kojarzony z destabilizacją, destrukcją, anarchizmem. Należy jednak podkreślić, iż bunt – pomimo jego aktywnego charakteru – nie musi być agresywny i destrukcyjny. W środowiskach kontrkulturowych przyjmuje formy twórcze (m.in.: działalność happeningowa, pikiety,

provokacje, koncerty punkrockowe, literatura drugiego obiegu, teatr ulicy) (Oleszkowicz 2006, s. 19–20).

Zupełnie inne postrzeżenie tego zjawiska proponuje Anna Oleszkowicz – badaczka buntu młodzieńczego (2006). W jej ujęciu bunt staje się kategorią nadrzędną w stosunku do kontestacji. Zwraca ona uwagę, że bunt nabiera wyrazistości w specyficznym dla człowieka momencie – w okresie dorastania. Młody człowiek stoi wtedy przed egzystencjalnym problemem ukształtowania swojej tożsamości, uświadamia sobie równość z dotychczasowymi autorytetami – dorosłymi – i poszukuje nowych znaczeń swojej odrębności, indywidualności, a także dąży do autonomii. Dzieje się to na skutek wcześniejszego odkrycia w sobie nowych możliwości (będących wynikiem szybkich zmian w sferze biopsychospołecznej), które osłabiają dotychczasowe relacje podporządkowania dorosłym. Bunt młodzieńczy rozumiany jest jako konieczność rozwojowa. W powyższych koncepcjach buntu (Palecznego oraz Oleszkowicz) zachowania określane jako buntownicze jawią się jako podobne do zachowań podejmowanych przez squatterów, mających na celu spowodowanie pozytywnych zmian społecznych. Jednocześnie odnajduje się usprawiedliwienie takich zachowań określając je jako konieczność rozwojową.

Oleszkowicz, na podstawie analizy odpowiedzi badanej młodzieży na pytania dotyczące sposobów sprzeciwiania się, wyróżniła sześć kategorii zachowań będących przejawami buntu lub z nim kojarzonych. Co ciekawe, w dokonanym podziale zauważa się zachowania zarówno o charakterze negatywnym, jak i pozytywnym. Już na tej podstawie można wywnioskować, iż bunt nie może być zjawiskiem ocenianym pejoratywnie.

Pierwsze trzy wyróżnione przez Oleszkowicz (2006, s. 64–65) kategorie uznawane są za formy destrukcyjne lub niekonstruktywne:

- zachowania agresywne;
- ekspresję emocji negatywnych;
- sabotowanie poleceń i wymagań.

Kolejne trzy kategorie uznawane są za pozytywne lub niedestrukcyjne przejawy buntu młodzieńczego:

- rozładowywanie napięcia;
- manifestację własnych przekonań;
- konstruktywne zachowania.

Dokonując krótkiego przeglądu koncepcji buntu należy wspomnieć o zupełnie innym rozumieniu tego zjawiska zaproponowanym przez Mertona. W swojej koncepcji anomii wychodzi on od wyróżnienia dwóch struktur: społecznej i kulturowej. Struktura kulturowa składa się z dwóch elementów: kulturowo zdefiniowanych celów oraz usankcjonowanych środków

ich realizacji. Podczas gdy struktura kulturowa określa cele (do których mają dążyć członkowie społeczeństwa) oraz legalne środki ich realizacji, struktura społeczna determinuje faktyczne możliwości ich osiągnięcia, w zależności od ulokowania poszczególnych jednostek na szczeblach drabiny hierarchii społecznej. We właściwie funkcjonującym społeczeństwie cele kulturowe oraz instytucjonalne środki ich realizacji są harmonijne. Gdy tak nie jest, można mówić o stanie anomii, który rozumiany jest jako stan rozdzwieńku między kulturowo usankcjonowanymi celami a ustrukturuowanymi możliwościami ich realizacji (Siemaszko 1993, s. 34). Sytuacja anomijna to taka, w której jednostki nie mogą za pomocą legalnych środków osiągnąć celów narzuconych przez społeczeństwo. Do złagodzenia napięć jakie zachodzą między strukturą społeczną a kulturową służą im różne typy adaptacji do zaistniałej sytuacji. Merton wymienia pięć typów przystosowania: konformizm, innowację, rytualizm, wycofanie oraz bunt. Ten ostatni – jako reakcja przystosowawcza do sytuacji anomii – cechuje się negacją wartości i celów kulturowych, jak również instytucjonalizowanych środków ich realizacji. Jednak w odróżnieniu do wycofania, bunt zakłada dążenie do wprowadzania nowych celów kulturowych oraz nowych norm społecznych. Buntownicy nie chcą wycofywać się ze społeczeństwa i żyć na jego marginesie, ich celem jest wykreowanie zupełnie nowych struktur. Niemożliwe jest więc zignorowanie lub niedostrzeżenie twórczego charakteru tej formy adaptacji.

Cechą wyróżniającą bunt od innych typów przystosowania jest jego grupowy charakter (co jest nie bez znaczenia przy określaniu obszarów badawczych w zakresie pedagogiki społecznej). Bunt jest zorganizowanym społecznym ruchem, zmierzającym do zmiany struktury społecznej postrzeganej jako przeszkoda w realizowaniu celów. Jest charakterystyczny dla nowo wyłaniających się warstw społecznych, którym zastany system nie daje szans rozwoju adekwatnych do aspiracji (Siemaszko 1993, s. 34).

Zachowania niedostosowane a odporność psychiczna

Buntownicza działalność podejmowana przez squatterów, bazująca na odmienności od aktywności reszty społeczeństwa i niechęci do ogólnie panujących norm i zasad, niejednokrotnie postrzegana jest jako przejaw niedostosowania. Ujęcie jakie proponuje Opora (2011, s. 29–30) potwierdza zasadność zainteresowania zjawiskiem rezyliencji wśród członków tej grupy społecznej. Wyjątkowość zaproponowanego przez autora rozumienia niedostosowania społecznego polega na tym, że przedstawia on zachowania destrukcyjne jako odporność psychiczną, podczas gdy większość badaczy wskazuje, iż odpornością

psychiczną jest umiejętność powstrzymywania się od takich zachowań. Opora (2011, s. 30–31) w swoich rozważaniach wychodzi od koncepcji dewiacji zaproponowanej przez Merton, według której jest ona normalną reakcją normalnych ludzi na nienormalną sytuację. Autor modyfikuje powyższy sąd twierdząc, iż zachowania cechujące się niedostosowaniem społecznym dają jednostce poczucie mocy i choć nie są akceptowane społecznie, mogą być w pełni zrozumiałe w zaistniałych okolicznościach. W tym ujęciu zwraca się uwagę na fakt, iż ludzie zagrożeni niedostosowaniem społecznym często są niezwykle i mają pewne zdolności stanowiące o ich odporności psychicznej. Mimo iż dorastają w specyficznych warunkach, ich potrzeby posiadania pewnego porządku w życiu są takie same jak u osób, które wychowują się w bardziej sprzyjających okolicznościach. W konsekwencji osoby niedostosowane mogą osiągać nawet wyższe stopnie dojrzałości społecznej, a ich odpowiedzialność i wewnętrzny, spójny system wartości są po prostu inaczej wyrażane. Opora (2011, s. 35–36) wskazuje, iż część młodzieży, która wychowuje się w nie-sprzyjających warunkach, funkcjonuje lepiej od swoich rówieśników (niepozostających pod wpływem negatywnych czynników socjoekonomicznych). Dzieje się to właśnie poprzez zachowania niedostosowane. Jako przykład autor podaje pozostawanie poza domem bez kontroli rodziców – co, mimo wynikających z tego wielu zagrożeń, jest jednocześnie ucieczką przed niekorzystnymi warunkami rodzinnymi. Squatterzy również opuszczają swoje domy rodzinne, choć powody wyboru takiej drogi życiowej nie są tematem niniejszego artykułu. Być może jednak ich niedostosowane zachowania sprzyjają wzmocnieniu ich psychicznej odporności.

Czym w takim razie jest odporność psychiczna? W literaturze przedmiotu zjawisko to jest najczęściej opisywane z perspektywy koncepcji resilience¹, która przez badaczy postrzegana jest dwojako: albo jako proces zachodzący między czynnikami chroniącymi a czynnikami ryzyka wspieranymi czynnikami podatności, albo jako zestaw cech i zasobów jednostki, umożliwiający jej adaptację do sytuacji trudnych. Drugie z opisanych ujęć rezyliencji określane jest „ego-rezyliencją”. Badacze pojęcie to odnoszą do cech osobowości jednostki, odzwierciedlających zdolność do pokonywania trudności, rozwiązywania problemów i znoszenia sytuacji stresowych. Termin „ego-resilience” oznacza siłę charakteru i zdolność przystosowania się jednostki do zmieniających się warunków życiowych. Pojęcie zostało wprowadzone przez Block’a w latach 80. XX wieku (Junik 2011, s. 50).

¹ Oporu, elastyczności.

Według Block'a ego-rezyliencja charakteryzuje się dzielnością w radzeniu sobie z problemami i stresem oraz elastycznością w przystosowaniu się do warunków życia. Owe cechy „definiowane są także jako zdolności jednostki: do bycia odpornym; do samo-naprawy; do stawania twarzą w twarz z przeciwnościami losu; do oderwania się od negatywnych doświadczeń i elastycznego przystosowania się do ciągle zmieniających się wymagań życiowych przy pomocy pozytywnych emocji” (Junik 2011, s. 50). Ego-rezyliencja przez niektórych badaczy określana jest również jako kompetencja albo względnie trwałe zasoby jednostki, który skłania ją do poszukiwania rozwiązań w trudnych sytuacjach oraz odnajdywania wokół siebie zasobów i potencjałów w obliczu zagrożeń (Junik 2011, s. 50). Pojęcie *ego-resilience* jako pewien zestaw cech i zasobów jednostki został zinterpretowany przez Heszen i Sęk. Autorki wskazują na następujące elementy, które konstrukt ten obejmuje swoim zasięgiem:

- zbiór właściwości osobowościowych oznaczających osobę rezyliencją (*ego-resiliency*);
- zespół umiejętności (kompetencji) służących poradzeniu sobie z problemami;
- umiejętności skutecznego poradzenia sobie ze stresem o dużym nasileniu, polegające na elastycznym i twórczym radzeniu sobie z przeciwnościami;
- umiejętności tworzenia i utrzymywania satysfakcjonujących więzi społecznych, które mogą być źródłem emocji pozytywnych (Junik 2011, s. 50).

Prezentacja wyników badań squatterów dotyczących przejawów buntu i zasobów odporności psychicznej

Wiedza dotycząca funkcjonowania squatterów w przestrzeniach miejskich (zaczepnięta z mediów tradycyjnych, społecznościowych oraz relacji internetowych) charakteryzującego się stawaniem w opozycji do społeczeństwa oraz tworzeniem własnej, alternatywnej kultury, jak również koncepcja niedostosowania jako szczególnej formy odporności psychicznej, skłoniły do przeprowadzenia badań empirycznych dotyczących powyższych zagadnień. Głównym problemem badawczym stała się zależność między poziomem odporności psychicznej squatterów i przejawami ich buntu. Problem ten przyjął postać pytania badawczego: czy przejawy buntu squatterów różnią się w zależności od poziomu ich odporności psychicznej? Przebadano grupę 30 squatterów, jak również 30 respondentów z grupy kontrolnej. W obu grupach zmierzono poziom odporności psychicznej oraz sprawdzono sposoby buntowania się badanych. Postanowiono również sprawdzić czy istnieją różnice między odporno-

ścią psychiczną grupy badawczej oraz grupy kontrolnej, jak również różnice w sposobach buntowania się w obu porównywanych grupach. W badaniach przyjęto hipotezy o istnieniu zależności między poziomem odporności psychicznej a przejawami buntu, o występowaniu różnic w poziomie odporności psychicznej squatterów oraz ludzi niezwiązanych ze squatem oraz o występowaniu różnic w sposobach buntowania się respondentów z obu grup.

Do zbadania obu zmiennych, tj. poziomu odporności psychicznej oraz przejawów buntu, zastosowano metody badawcze ilościowe. Pozwoliło to na przeprowadzenie procedury korelacyjnej oraz testów parametrycznych porównujących średnie. Celem badań było: zmierzenie poziomu odporności psychicznej wśród grupy badanej, określenie sposobów w jaki buntują się członkowie danej grupy; zmierzenie poziomu buntu na podskalach – pozytywnej i negatywnej oraz sprawdzenie czy poziom odporności psychicznej jest skorelowany z buntem. Na potrzeby badań skonstruowano kwestionariusz ankiety składający się ze Skali Sprężystości Psychicznej oraz zmodyfikowanego Kwestionariusza Buntu Młodzieńczego. Pierwsze narzędzie – Skala Sprężystości Psychicznej – to polska adaptacja Ego-Resiliency Scale autorstwa Block'a i Kremen'a, której dokonał Łukasz Kaczmarek (2011). Skala składa się z czterestu twierdzeń, na każde z nich odpowiada się poprzez zaznaczanie na skali od 1 do 4 – w zależności od tego, w jakim stopniu odnosi się ono do badanego. Kluczem do narzędzia jest suma wszystkich odpowiedzi, z wyłączeniem pytania nr 10. Minimalnie można więc uzyskać 13 punktów, maksymalnie zaś 52 punkty. Drugie narzędzie włączone do ankiety to Kwestionariusz Buntu Młodzieńczego autorstwa Anny Oleszkowicz. Z obszernego narzędzia wybrana została część dotycząca przejawów buntu (Oleszkowicz 2006, s. 246–247). W oryginalnej wersji składa się ona z piętnastu twierdzeń. Na potrzeby niniejszych badań została skrócona do dwunastu. Badani udzielali odpowiedzi poprzez zaznaczanie tych przejawów buntu, które ich dotyczą. Pytania w kwestionariuszu ułożono naprzemiennie: pozytywne przejawy buntu przeplatają się z negatywnymi. W ten sposób powstały dwie podskale buntu: jedna mierząca poziom buntu pozytywnego, druga poziom buntu negatywnego. Na każdej z nich można zdobyć od 0 do 6 punktów.

Do ankiety służącej badaniu grupy squatterów włączono pytania dotyczące powiązań ze squatem. Badani mogli określić się jako: mieszkaniec, były mieszkaniec, identyfikujący się ze squatem, biorący udział w wydarzeniach na squacie, odwiedzający przyjaciół i znajomych na squacie. Natomiast do badania obu grup (squatterów i grupy kontrolnej) dołączono pytania o płeć, wiek, wykształcenie i stan cywilny, co pozwoliło lepiej scharakteryzować porównywane grupy.

W badaniu wzięło udział łącznie 60 respondentów: 30 z grupy badawczej oraz 30 z grupy kontrolnej. Skala Sprężystości Psychiczej nie ma polskich norm. Jak już zostało wspomniane, odpowiadając na zawarte w niej pytania można otrzymać od 13 do 52 punktów. Wyniki badań zagranicznych przeprowadzonych w USA przez Tugade'a i Fredrickson (2004) dały średni wynik na poziomie 42, przy czym zakres wyników wynosił od 28 do 54 punktów, a odchylenie standardowe $SD = 6,41$. Badania przeprowadzone na potrzeby niniejszego artykułu dały średni wynik w grupie squatterów na poziomie 43,17, zakres wyników wynosił od 35 do 51, a odchylenie standardowe $SD = 4,00$. Jeśli chodzi o przejawy buntu, respondenci spośród 12 twierdzeń mieli wybrać te przejawy, które ich dotyczą, przy czym mogli zaznaczyć dowolną liczbę twierdzeń lub nie wybierać żadnego. Spośród wszystkich przejawów przebadani squatterzy wybierali odpowiednio: manifestację przekonań przez ubiór i styl życia (27 badanych), buntowanie się poprzez przekonywanie o własnych racjach w celu dokonania zmian (20 badanych), buntowanie się poprzez przynależność do subkultur (15 badanych), bunt poprzez aktywność fizyczną (12 badanych), rozładowywanie emocji w sposób bierny (8 badanych), bunt przez aktywność twórczą (7 badanych). Skala buntu negatywnego składa się – tak samo jak skala buntu pozytywnego – z sześciu pytań. Tylko ośmiu badanych wybrało przejaw buntu z tej podskali. Spośród wszystkich możliwości badani wybierali tylko trzy sposoby przejawiania buntu, odpowiednio: buntowanie się przez ignorowanie poleceń (6 respondentów), bunt wyrażany przez emocje negatywne (1 wskazanie), agresja lub autoagresja (1 badany). Pozostałe trzy możliwości: picie alkoholu, palenie papierosów oraz palenie marihuany, nie zostały wskazane przez żadnego z badanych.

W celu sprawdzenia różnic między grupami dla każdej z badanych zmiennych, tj. poziom odporności psychicznej, bunt pozytywny oraz bunt negatywny, przeprowadzono testy T dla grup niezależnych. Wynik każdego z przeprowadzonych testów był istotny statystycznie (na poziomie 0,000). W pierwszym teście zbadano różnicę między poziomem odporności psychicznej squatterów oraz ludzi niezwiązanych ze squatem. Średni wynik na Skali Sprężystości Psychiczej w porównywanych grupach wynosił: 43,16 wśród squatterów oraz 37,76 w grupie kontrolnej, co daje różnicę między średnimi równą 5,40. Wartość testowa $t = 5,15$. Kolejny test T dla prób niezależnych przeprowadzono dla zmiennej bunt pozytywny. Średni wynik na tej skali w grupie squatterów wyniósł 2,96 a w grupie kontrolnej 1,76. Różnica między średnimi wynosi 1,20, wartość $t = 4,48$. Sprawdzono także różnicę między średnimi uzyskanymi przez respondentów obu grup na skali buntu negatywnego. Średnia uzyskana przez squatterów to 0,26 natomiast przez responden-

tów z grupy kontrolnej 1,23. Różnica między średnimi wyniosła – 0,96, wartość $t = -4,440$.

Wszystkie badane zmienne mierzone były na skalach ilościowych dlatego do sprawdzenia zależności między nimi zastosowano procedurę korelacyjną. Istotna statystycznie, na poziomie 0,01, okazała się zależność między poziomem odporności psychicznej squatterów a negatywnymi przejawami buntu. Współczynnik r -Pearsona dla tej korelacji wyniósł -0,485. Między zmiennymi odporność psychiczna a bunt negatywny zachodzi więc korelacja ujemna, umiarkowana. Świadczy to o występowaniu odwrotnej zależności między badanymi zmiennymi. Należy to interpretować w ten sposób, że wraz ze wzrostem poziomu odporności psychicznej maleje wynik na negatywnej skali buntu. Wynika to z tego, że im bardziej jednostka jest odporna psychicznie, tym mniej w jej zachowaniu negatywnych przejawów buntu. Wraz ze wzrostem poziomu odporności maleje liczba zachowań buntowniczych o charakterze negatywnym.

Użyteczność przeprowadzonych badań dla działań profilaktyczno-wychowawczych

Zmienną mierzoną na Skali Sprężystości Psychicznej była ego-rezyliencja, czyli odporność psychiczna rozumiana jako zestaw cech jednostki, świadcząca o sile jej charakteru i umiejętności przystosowania się do zmieniających się warunków. Jednostki charakteryzujące się wysokim poziomem ego-rezyliencji poszukują rozwiązań w trudnych sytuacjach, odnajdują wokół siebie zasoby i potencjały w obliczu zagrożeń oraz potrafią przystosować się do zmieniających się warunków życiowych. Zbadana grupa squatterów miała wyższy wynik na skali ego-rezyliencji, niż rówieśnicy z grupy kontrolnej. Wynik ten można interpretować odnosząc się do alternatywnego charakteru grupy, w której uczestniczą. Squatterzy są przyzwyczajeni do kreatywnego rozwiązywania wspólnych problemów, poszukiwania alternatywnych sposobów radzenia sobie z trudnościami. Sensem działalności tego ruchu jest tworzenie nowego ładu, alternatywnego porządku życia.

Na poziom odporności psychicznej w badanej grupie wpływ może mieć także fakt, iż squatterzy opuszczają domy rodzinne (dzieje się to z wyboru, z konieczności, z powodu złych relacji z rodziną lub z braku rodziny) i zmuszeni są do szybkiego usamodzielnienia się. Rówieśnicy z grupy kontrolnej nie są zmuszeni mieszkać z obcymi ludźmi na squatach, żyją w warunkach, które co do zasady nie są związane z ekspozycją na ryzyko. Squatterzy natomiast muszą pozytywnie zaadaptować się do życia w grupie, co samo w sobie

nie jest łatwym wyzwaniem. Na dodatek jest to grupa, która niejednokrotnie wchodzi w konflikty z właścicielami zajmowanych przez nią budynków lub narażona jest na ataki środowisk radykalnie prawicowych.

Część przebadanych squatterów nigdy nie mieszkała na squacie, a jedynie identyfikuje się z tą grupą lub bierze udział w organizowanych na squacie wydarzeniach. Hipoteza o szybszym usamodzielnianiu się nie dotyczy więc całej populacji badawczej. Wysoki wynik na Skali Sprężystości Psychiczej można wyjaśnić również dużym wsparciem otrzymywanym przez jednostkę od grupy. Relacje między squatterami są zbliżone do relacji rodzinnych, jednocześnie większość z nich to ludzie w podobnym wieku, co jeszcze bardziej zacieśnia relacje między nimi. Rozwiązywanie tych samych problemów rozwojowych, połączone ze stawianiem czoła tym samym przeciwnościom losu związanych z przebywaniem na squacie wzmacnia relacje. Przekłada się to na wzajemne otrzymywanie wsparcia wśród wszystkich członków grupy. To z kolei ma wpływ na wzmacnianie odporności psychicznej.

Wyższy średni wynik na skali buntu pozytywnego wśród squatterów, w porównaniu do średniego wyniku w grupie kontrolnej, można interpretować na kilka sposobów. Po pierwsze, squatterzy jako członkowie grupy kreatywnej mają możliwość rozładowania buntu na wiele sposobów. Biorą udział w organizowanych na squacie wydarzeniach (w dyskusjach i debatach) oraz manifestują swoje przekonania przez styl życia i uczestnictwo w grupie alternatywnej. Rówieśnicy z grupy kontrolnej – co wykazały badania – nie korzystają z tak wielu możliwości wyrażania sprzeciwu. Należy również zwrócić uwagę na wyniki squatterów na Skali Sprężystości Psychiczej. Uzyskany przez nich średni wynik ego-rezylencji świadczy o tym, że są odporni psychicznie. Można wnioskować, iż takie jednostki nie stosują destruktywnych sposobów odreagowywania negatywnych emocji. Wręcz przeciwnie – są gotowe rozwiązywać pojawiające się na ich drodze problemy w sposób twórczy i pozytywny.

W ten sam sposób należy tłumaczyć niższy wynik squatterów na skali buntu negatywnego w porównaniu do średniego wyniku grupy kontrolnej. Podczas gdy squatterzy odreagowują stres w sposób kreatywny, ich rówieśnicy często pozbawieni są takiej możliwości – wybierają więc zachowania buntownicze o charakterze negatywnym.

Wyniki badań zaprezentowane w artykule wskazują, że w młodych ludziach działających w ruchu squatterskim tkwi duży potencjał. Często przez resztę społeczeństwa są oni uważani za dewiantów, podczas gdy w rzeczywistości są oni chętni do wprowadzania pozytywnych zmian. Zdarza się, że młodzież uczestnicząca w grupach alternatywnych, która sprawia problemy wychowawcze, jest oceniana jedynie przez pryzmat przynależności do danej

zbiorowości. Picie alkoholu, zażywanie narkotyków, konflikty z rodzicami – wszystko to wyjaśnia się squattingiem. Należy jednak pamiętać, że takie zachowania buntownicze są konstytutywną cechą młodzieży, niezależnie od tego czy należy ona do takiej grupy, czy nie. Zadaniem dorosłych jest wykorzystywanie pozytywnych aspektów uczestnictwa młodych ludzi w grupie kontrkulturowej.

Pedagog powinien czerpać z potencjału młodzieży i jak najlepiej wykorzystywać jej uczestnictwo w grupie alternatywnej. Najważniejszym aspektem działalności squatterów jest oparcie na wspólnocie zainteresowań i spontanicznym działaniu. Okazuje się bowiem, że młodzi ludzie chętnie się zrzeszają, jednak robią to na innych zasadach niż te, które wytycza im społeczeństwo. Najważniejsze to pozwolić młodzieży działać i tworzyć alternatywną rzeczywistość, w której nie będzie ona musiała się buntować w sposób destruktywny. Pedagog powinien być animatorem takich przedsięwzięć, powinien je wspierać i pozwalać młodym jednoczyć się wokół wspólnych celów. Dzięki temu jednostki stają się odporne psychicznie oraz uczą się rozwiązywać problemy w sposób twórczy.

Okazuje się, że grupa odpornych psychicznie młodych ludzi nie wykorzystuje swojej siły przeciwko społeczeństwu i nie jest zagrożeniem dla otoczenia. Silni i odporni psychicznie młodzi ludzie nie potrzebują destruktywnych zachowań buntowniczych. Tworząc wspólnie alternatywną rzeczywistość, czują się nie tylko zjednoczeni ale również spełnieni, bo uczestniczą we wspólnym dziele, a każdy z nich jest jego współautorem i inicjatorem. Rolą pedagoga jest poszukiwanie takich grup i animowanie działań, które pozwolą młodzieży tworzyć coś własnego, odrębnego i unikalnego.

Literatura

- Bernasiewicz M., (2013), *Yuppie oraz squatter. Globalne style życia w lokalnych środowiskach wychowawczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Hołyst B., (2013), *Problematyka patologii społecznej z perspektywy badań nad młodzieżą*, [w:] *Zagrożenia ładu społecznego*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Junik W. (red.), (2011), *Zjawisko rezyliencji – wybrane problemy metodologiczne*, [w:] *Resilience. Teoria – badania – praktyka*, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa.
- Kaczmarek Ł., (2011), *Skala Sprężystości Psychiczej – polska adaptacja Ego Resiliency Scale*, „Czasopismo Psychologiczne”, 17.
- Kubicka E., Opora R., (2014), *Przynależność do subkultury skinheadów w kontekście odporności psychicznej*, „Resocjalizacja Polska”, 8.
- Oleszkowicz A., (2006), *Bunt młodzieńczy. Uwarunkowania, formy, skutki*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Opora R., (2011), *Nieletni niedostosowanie społecznie, lecz odporni psychicznie*, [w:] *Resilience. Teoria – badania – praktyka*, Junik W. (red.), Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa.

- Pluciński P., (2013), *Miejskie (r)ewolucje. Radykalizm retoryki a praktyka reformy*, „Praktyka Teoretyczna”, 3(9).
- Prejs B., (2004), *Bunt nie przemija. Bardzo podręczny słownik subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice–Warszawa.
- Siemaszko A., (1993), *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Żuk P., (2001), *Społeczeństwo w działaniu, ekolodzy, feministki, skłotersi. Socjologiczna analiza nowych ruchów społecznych w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.

Źródła internetowe

- Polańska D., (2014), The rise of urban social movements in Poland: Neoliberal models of post-socialist urban transformation and the case of squatting and tenants' movement in Poland (materiał pokonferencyjny; coroczna konferencja CBEES “Baltic Sea Region and Eastern Europe: A new generation on the move” 4–5 grudnia 2014, sesja 4) (data pobrania: [http://www.sh.se/p3/ext/res.nsf/vRes/cbees_engelsk_1412582982411_dominika_v_polanska_pdf/\\$File/dominika_v_polanska.pdf](http://www.sh.se/p3/ext/res.nsf/vRes/cbees_engelsk_1412582982411_dominika_v_polanska_pdf/$File/dominika_v_polanska.pdf))
- Pruijt H., (2012), Squatting in Europe – English version of Pruijt, H., 2004, “Okupar en Europa”, [in:] ¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales, Miguel Martínez Lopez and Ramón Adell (eds), La Catarata, Madrid, <http://www.squatter.org.uk/files/2012/11/Squatting-in-Europe.pdf>
- Pruijt H., (2013), The logic of urban squatting, [w:] International Journal of Urban and Regional Research, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ijur.2013.37.issue-1/issuetoc>
- Tugade M., Fredrickson B., Resilient Individuals Use Positive Emotions to Bounce Back From Negative Emotional Experiences, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3132556/>